

HEIKKI
KÄNNÖ

RUNOILIJÄ

WSOY

Heikki Kännö

RUNOILIJA

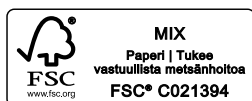
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

TEKIJÄN KIITOKSET:

Taiteen edistämiskeskus, Suomen Kulttuurirahasto, Alfred Kordelinin säätiö, Anu Syrjänen, Juha Räikkä, Helena Kulmala, Seppo Lahtinen, Riikka Majanen, Katariina Lipsanen, Sakari Kännö, Riina Paasonen, Tuula Webb, Mirka Ulanto, Riikka Ulanto, Saana Heinänen, Karolina Wojciechowska, Christian Kukkula, Aleks Talve, Åbo Svenska Teater, Museo Nazionale del Risorgimento Italiano sekä kaikki, jotka ovat apuaan ja tukeaan tarjonneet.

LAINAUSTEN KÄÄNNÖKSET:

RUDOLF STEINER: *Elämäni kulku* – suom. Arto ja Kirsti Ingervo
AARNE KINNUNEN: *Nietzsche* – otteiden suomennokset Eero Halonen
HENRI MEILHAC ja LUDOVIC HALÉVY: *Carmen, libretto* – suom. Kaj Chydenius
FRIEDRICH NIETZSCHE: *Ecce Homo* – suom. Tuikka Ljungberg
FRIEDRICH NIETZSCHE: *Näin puhui Zarathustra* – suom. J. A. Hollo
JOHAN WOLFGANG V. GOETHE: *Faust I* – käännökset tekijän
FEDOR DOSTOJEVSKI: *Rikos ja rangaistus* – suom. M. Vuori
Nietzschen kirjeiden käännökset tekijän

Teos ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 2020.

Tämän laitoksen ensimmäinen painos.

© Heikki Kännö ja WSOY 2026
Werner Söderström Osakeyhtiö
Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki
ISBN 978-951-0-53042-9
Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@wsoy.fi

Vanhemmilleni

"Siinä hän makasi tietoisuus sumentuneena leposohvalla tavattoman kauniine otsineen, taiteilijan ja samalla ajattelijan otsineen. Oli alkuiltapäivä. Nuo silmät, jotka sumentuneinkin vaikuttivat henkeviltä, ottivat ympäristöstä vastaan vain kuvan, jolla ei enää ollut pääsyä sieluun. Seisoin siinä, eikä Nietzsche tiennyt siitä mitään."

— RUDOLF STEINER: *Elämäni kulku*

SISÄLLYS

ALKUNÄYTÖS TAIVAASSA	13
Osa 1 MUSTA KOIRA	27
Osa 2 CARMEN	161
Osa 3 AKASHA	355

ALKUNÄYTÖS
TAIVAASSA

1

Taivaan sijaa toimittaa valkoisella telttakankaalla katettu teatterinäyttämö, kuten aiempinakin iltoina. Näyttämö on kooltaan vaatimaton, eivätkä sen ulkoiset puitteet anna tilaa mahtipontisuudelle, kuten näytelmän henkeen kuuluisi. Resurssipulan vuoksi Taivaallisista sotajoukoista sekä kolmesta arkkienkelistä on luovuttu. Alkunäytöksen dialogista esitetään ainoastaan Taivaan Herran ja Mephiston osuus, joka alkaa, kun molemmat ovat löytäneet paikkansa etunäyttämöltä.

On tärkeää kuvata muutamalla sanalla rekvisiittaa, johon on panostettu kohtauksen lyhykäisyydestä huolimatta enemmän kuin useimpiin sitä seuraaviin, sillä katsojien hengen nostattamiseksi aloituksen on oltava näyttävä.

Taidokkaasti toteutettu taustakangas on yksityiskohdistaan riisuttu mukaelma Hieronymus Boschin *Maallisten ilojen puutarha* -triptyykin vasemmanpuoleisesta paneelista, joka kuvaa näkymää Eedenistä. Lavastemaalari on poistanut kuvasta Eevan luomistapahtuman sekä maalauksen etualalla maan syövereistä esiin ryömivät sekasikiöt ja keskittynyt vehreän metsän takaisen lammen, viheriäisten niittyjen, sinertävissä väreissä loistavan vuoriston sekä maiseman kruunaavan aurinkosumun tunnelmiin. Taustamaalauksen vasempaan kulmaan sijoitettu Jumalan valtaisuin on tyhjä, koska Taivaan Herra on poistunut maalauksesta ja

valmistautuu repliikkeihinsä valkoiseen frakkiin sekä hopeiseen seppeleeseen pukeutuneena näyttämön etuosassa.

Kolmiulotteisuutta Taivaan kulisseille antavat valkoisilla kan-kailla peitetyt tohtori Faustin työhuoneen sekä saksalaisen pikkukaupungin lavasterakennelmat. Kireälle pingotettujen kan-kaiden voi nähdä esittävän Taivaan porttia kehystäviä muureja, jolloin Eedenin puutarha paljastuu sisäänkäynnin takaa avautuvaksi maisemaksi. Viimeisenä näyttämöllepanon yksityiskoh-tana mainitaan lavan molemmilla reunoilla palavat, mustapin-taisiin tynnyreihin sytytetyt avotulet, joiden hehkumasta läm-möstä huolimatta näyttelijöiden uloshengitys tiivistyy ohueksi huuruksi.

Kun Taivaan Herra on asettunut jalansijoilleen ja ottanut kat-seellaan mittaa odotukseen jännittyneestä yleisöstä, tuon tai-vaallisen maiseman liepeiltä näyttämölle livahtaa mustaan pu-kuun, viittaan ja silinteriin pukeutunut Mephisto, joka lähestyy isäntäänsä viittaansa kietoutuneena, selkäänsä kyyryyn painaen ja muurin viertä hiipien kuin tarkatakseen tämän tunnetilaa, en-nen kuin uskaltaa ilmaista luihun läsnäolonsa. Mephisto kohot-taa viitan kasvojensa eteen niin että näkyville jäävät vain silin-terin alta katsovat maskeerauskyllä rajatut silmät, ja tuijottaa Taivaan Herraa katseella, josta kuvastuu enemmänkin malтта-mattomuus ja turhautuneisuus kuin olentoa vallassaan pitävä luontainen häijyys. Mephisto on kaitakasvoinen, teräväpiirtei-seksi veistetty, lommoposkinen ilmentys, ja hänen voi kuvitella keräävän arvioivia tai jopa pelokkaita katseita silloinkin, kun hän on pessyt teatterimaskinsa ja riisunut hahmoaan korostavat pukineet. Taivaan Herra puolestaan näyttää valtansa pöhöttä-mältä, laiskanpulskealta aristokraatilta, jonka asemaa korosta-maan sopisi soittopelein ja kiiltävällä asemetallilla varustettu triumfi, mutta sellaiselle vaatimattoman kokoisella estradilla ei

olisi tilaa. Ja koska myös arkkienkelit Rafael, Gabriel ja Mikael on raivattu näytöksestä pois sekä näytelmän lyhentämiseen liittyvistä syistä että henkilöstöpulan vuoksi, esitys alkaa Mephistolle kirjoitetuista riimeistä.

Pitkänhuiskea hahmo paljastaa jälleen kasvonsa, suoristaa selkänsä ja lausuu asiansa. Käy ilmi, että Taivaan Herra on kutsunut hänet luokseen ja pyytänyt raporttia maallisista tapahtumista, jotka hänen alaisekseen osoittautuvan olennon käsityksen mukaan ovat entisellä mallillaan. Ihminen, maan päälle askarreltu jumalankuva, on edelleen yhtä kehittymätön ja omituinen kuin luomispäivänään. Hän elää elämäänsä taivaanvalon lupauksessa kyvyttömänä ja haluttomana käyttämään luojaolennolta saamista lahjoista tärkeintä: hänet eläinkunnasta erottavaa älyään. Mephisto vertaa ihmistä kedolla loikkivaan sirkkaan, jonka vähäiseksi jäävä järjenkäyttö saa vaikuttamaan eläimistä alhaisimmalta. Tuo typerä otus etsii itselleen vihannan kedon, jossa se sitten lentää ja loikkii ja vinguttaa vanhoja tyytymättömyytensä virsiä nurmen seasta. Ihmissirkan elon Mephisto näkee niin surkeana, ettei edes Piru pysty häntä sääлтittä piinaamaan.

Taivaan Herra vaipuu mietteisiinsä ja kysyy: ”Tiedätkö Faustin?”

”Tohtorin?”

”Niin. Uskollisen palvelijani.”

Mephisto levittelee käsiään ja ottaa edestakaisia askelia. Hän tekee selväksi, että tuntee tohtori Faustin paremmin kuin hyvin. Hän kyseenalaistaa tohtorin vilpittömyyden palvelijana ja kertoo, että ennemmin Faust on maallista tietoa ahnehtiva houkka, jolle maailman ymmärtäminen on kaikki kaikessa, ja että tiedonjano on ajanut hänet hulluuden partaalle. Taivaan Herra kuuntelee alaisensa vaahtoamista aikansa, kunnes toteaa huomanneensa Faustin haparoivan etsiskelyn itsekin, mutta heti tä-

män perään hän vertaa eksynyttä lammastaan hedelmäpuuhun, jonka antimia puutarhuri saa aikanaan maistaa – kunhan malttaa odottaa harhailevan sielun kotiinpaluuta. Mephisto puolestaan haluaa kyseenalaistaa tämän ja vaatii Taivaan Herralta lupaa osoittaa olevansa oikeassa. Mikäli hänelle suodaan tilaisuus, hän ohjailee eksyneen miehen helposti omaan valtapiiriinsä ja hankkii tältä allekirjoituksen sopimukseen, jossa päätetään hänen kuolemattomasta sielustaan. Taivaan Herra suostuu kokeeseen oitis ja luovuttaa tohtori Faustin kohtalon Mephiston haltuun. Mephisto vaipuu syvään kumarrukseen, riisuu silinterinsä ja pyyhkäisee mustalla kuvulla näyttämön pölyistä lattiaa.

”MEPHISTO:

*Otan vastaan tarjouksenne, Herra, ja kiitän suuresti;
kuolleiden sieluista kun en piittaa.*

Haluan heidät tuoreina, hyvin ruokittuina ja täynnä elämää.

*Ruumiit ovat tylsiä, nähkääs, olen kuin kissa;
kuolleella hiirellä leikkiminen ei ole hauskaa.”*

Väittely jatkuu vielä hetken. Sen aikana Mephisto pukee hattunsa ja Taivaan Herra ryhtyy häätämään häntä eleillään tiehensä, mikä osoittautuu niin hankalaksi, että lopulta Herra kääntää yleisölle turhautuneen selkensä ja poistuu näyttämöltä itse. Taivaan sulkeutumista edeltää vuolas sanailu, jossa päätehtään koejärjestelyistä sekä hävinneen osapuolen osaksi koituvasta häpeästä. Tohtori Faust päättyy kuvatulla tavalla kilvoittelun kohteeksi, ja sekä isäntä että alainen ovat varmoja voitostaan. Taivaan Herra siirtyy muutamalla askeleella lavasteisiin, joiden eteen hulmahtaa punainen, moneen kertaan parsittu esirippu. Mephisto jää seisomaan sen eteen. Nyt Mephisto huomioi yleisön, jolle tässä asetelmassa jää Taivaallisen sotajoukon rooli.

Mephisto kiertelee kädet selkäsä takana lavan reunaa, kunnes pysähtyy sen täsmälliseen keskikohtaan ja lausuu kohtauksen viimeisen repliikin:

”MEPHISTO:

Tykkään käydä hänen luonaan, kun kutsutaan,

vain jo siksi, ettei välillemme jäisi kitkaa.

Pomolta varsin mukavaa, kohteliasta suorastaan,

muistaa edes joskus Vanhaa Vihtahousuaan.”

2

Toukokuun puolivälin idylli sveitsiläisen pikkukaupungin vehmaassa helmassa vuonna 1869. Lumihuippuiset Alpit siintävät näkymän kehyksenä kuin maisemaa tarkasteltaisiin laakean kraatterin silmästä. Luzern-järvi liplattaa korallinvihreänä ja niin kirkasvetisenä, että pohjan yksityiskohdat erottuvat metrien syvyydestä. Auringonvalo säihkyi vedenpinnassa. Keväkukkia kasvava piennar aaltoilee lempeässä tuulessa ja pylväshaapojen varjot piirtyvät tasaiseksi niitettyyn, satojen neliöiden laajuudelle levittäytyvään pihanurmeen.

Kapeaa tietä pitkin astelevien anturoiden alla rouskahtaa sora. Askeleet ovat varovaisia ja kävelykepillä kulkureittiään tunnus-televan kaksikymmentäviisivuotiaan miehen katse on valpas. Tien päässä kohoaa kolmikerroksinen, valkoseinäinen, vihreillä ikkunanpielillä ja jyrkästi suippenevalla harjakatolla varustettu, lähes täsmällisen kuution muotoinen kartano. Mies lähestyy rakennusta vaivihkaa, empien jokaista askeltaan. Päästyään viidenkymmenen metrin päähän hän pysähtyy ja katsoo sivulleen. Sitten hän ylittää nurmikon katseensa suuntaan, kiertää talon ja arvioi kohdettaan sen toiselta puolelta, kuulee avoimeksi jätetystä ovesta kantautuvan pianon, *Siegfriedin* keskeneräisen säkeen tapailun, "*Verwundet hat mich, der mich erweckt!*", ja pyyhkäisee ruskeaan nahkahansikkaaseen puetulla kädellään paksuja viik-

siään. Miehen nimi on Friedrich Nietzsche, ja hän on saapunut Luzerniin Baselista, jonka yliopistossa hän on aloittanut filologian professuurinsa. Kartano, jota hän hämmennyksen ja arkuuden vallassa kiertelee, on Tribschen, säveltäjä Richard Wagnerin häiriötekijöitä pakenevan mielen viimeisin turvapaikka, jonne Wagner on asettunut viisi vuotta aiemmin rakastettunsa, Franz Lisztin tyttären sekä kapellimestari Hans von Bülowin vaimon, Cosiman, kanssa.

Syy arastelulle on se, ettei Nietzscheä varsinaisesti ole kutsuttu Tribscheniin. Hänen asepalveluksensa on päättynyt vakavaan ratsastusonnettomuuteen vuotta aiemmin, minkä jälkeen hän on kokenut ”täydellisen kääntymyksen Wagnerin musiikkiin”. Vain muutama viikko valaistumisensa jälkeen hän on tavannut säveltäjän Leipzigissa ja onnistunut imartelemaan ihailunsa kohdetta ”poikkeuksellisen intellektuellilla lähestymistavalla”, minkä seurauksena Wagner on kehottanut häntä pistäytymään luonaan, mutta Nietzsche arpoo edelleen, voiko noudattaa ylimalkaiseksi koettua kutsua. Hän ei ole ilmoittanut saapumisestaan etukäteen. Nyt hän epäilee vahvasti, ettei tärkeimmän saksalaisen säveltäjän kotiin tunkeuduta niin.

Mutta *Siegfried* houkuttelee häntä puoleensa. Hän nousee matalan rinteen talon etupihalle ja kiipeää portaat. Astuu ovesta valoisaan eteistilaan ja kuulostelee. Pianon soitto kantautuu seuraavan oven takaa, ja Nietzsche ojentaa kätensä kolkutukseen, mutta tajuaa, että koputus saattaisi keskeyttää musisoinnin, mikä olisi kaikella tapaa epämiellyttävää – tekisi hänestä välittömästi tunkeilijan ja lisäksi estäisi häntä nauttimasta sävelistä. Ja niinpä hän raottaa ovea, luottaa onneensa ja livahtaa sisään. Hän joutuu kävelemään vielä yhden huonetilan poikki ennen kuin päätyy saliin, jonka keskiössä Richard Wagner juokсутtaa sormiaan Erard-flyygelinsä koskettimilla.

Wagner kohottaa katseensa partituurista, muttei lopeta soittamista. Hän tunnistaa nuoren ihailijansa ja sallii hymyn nousta suupielilleen. Myös sohvaluolilla istuva Cosima von Bülow on huomannut tulijan, nyökäyttänyt hymyillen päätään ja suoristanut jo entisestään suoraa ryhtiään. Aurinko paistaa harsomaiden valoverhojen lävitse kirkkaalta taivaalta ja valaisee soittajan kuin taivaan lähettämä tervehdys. Luzern-järvi ylevöittää näkymää kauempana alhaalla, ja vuorten valkoisina häälyvät seinämät ovat kuin sokerilla kuorrutettua marenkia. Sitten Wagner pääsee soittonsa loppuun, sormet pysähtyvät koskettimien yläpuolelle, Nietzsche taputtaa ja Wagner ponnahtaa pianotuolilta, rientää lattian yli käsi ojossa, eikä Nietzsche tarvitse enää miettiä, onko hän Tribschenissä toivottu vieras vaiko ei.

Vierailu on alku intohimoiselle ystävyydelle, jonka aikana Nietzsche vierailee Wagnerin luona Luzernissa kaikkiaan kaksikymmentäkolme kertaa, rakastuu Cosimaan ja panee tyytyväisenä merkille naisen mieheensä kohdistaman palvelijan ja alamaisen asenteen, julkaisee säveltäjää palvovan esikoisteoksensa sekä harkitsee vakavasti ryhtymistä tämän taiteen ja elämäntätömuksen lähettilääksi.

Nietzsche kirjelmöi vierailuistaan ystävälleen Erwin Rohdelle ja kertoo olevansa tekemisissä paitsi aidoksi tunnistamansa Schopenhauerilaisen nerouden, myöskin puhdasverisen jumaluuden kanssa. Hän ja Wagner keskustelevat tuntikausia Schopenhauerin filosofiasta, jonka Nietzsche on löytänyt kolme vuotta aiemmin, ja näiden keskusteluiden aikana Wagner vakuuttaa hänet lopullisesti näkemystensä virheettömyydestä. Teatterin ja musiikin on tarkoitus uudistaa maailmanjärjestys ja poistaa Saksaa vallassaan pitävä dekadenssi, mikään muu ihmisen käytettävissä oleva voima ei siihen pysty, ja jo pelkästään Schopenhauerin todistus

musiikista tärkeimpänä taiteenlajina vavisuttaa runouteen ja filosofiaan heittäytyvää filologia niin, ettei hän kykene edes harkitsemaan muuta kuin sielunsa täydellistä omistamista Wagnerille ja Wagnerin musiikilliselle vallankumoukselle. Nietzsche luopuu päätöksestään seuraavien vuosien kuluessa, mutta tulee muistamaan vielä välirikon jälkeenkin vuotensa Wagnerin läheisyydessä elämänsä onnellisimpana aikana.

Noiden kiihkeästi elettyjen nuoruusvuosien ajan Tribschen sekä sen jumaluuteen vertautuva herra, Richard Wagner, edustavat hänelle maanpäällistä Taivasta.

On poikkeuksellisen kylmä tammikuu vuonna 1888, kun Theatre Wasilewskin vaunukaravaani saapuu Lyoniin. Kaupungin lähettyvillä on tapettu nuori neito, ja viranomaiset etsivät Le Poèteksi nimettyä murhaaja. Eräänä iltana teatteriseurueen leiriin ilmestyy pahasti ruhjoutunut nuorukainen.

Seitsemän vuotta myöhemmin saksalainen arkistonhoitaja ja esoteerikko Rudolf Steiner saa kutsun Naumburgiin perustettuun Nietzsche-arkistoon. Hän saapuu tapaamaan kutsun lähettänyttä Elisabeth Förster-Nietzscheä ja tämän dementoitunutta Friedrich-veljeä. Vierailun tärkeimmäksi anniksi osoittautuu kuitenkin tutustuminen runoilijaan, jonka Steiner päättelee joutuneen faustilaisten voimien välikappaleeksi. Joku tai jokin tuhoaa vähitellen nuorukaisen muistia ja elinvoimaa. Steiner päättää auttaa miestä, mutta ei aavista hyvän tahtonsa seurauksia.

